

Ruslana Sheretyuk: The possessions of the rank of Saint Vasylyi the Great on the right bank of Ukraine in the sphere of publishing and the destruction of them by Russian autocracy at the end of 18th century – the first part of the 19th century. In Ruslana Sheretyuk article «The possessions of the rank of Saint Vasylyi the Great on the right bank of Ukraine in the sphere of publishing and the destruction of them by Russian autocracy at the end of 18th century – the first part of the 19th century» examined the publishing house activity of intellectual nucleus of the Uniat Church – the rank of Saint Vasylyi the Great (RSVG) and the effect of geopolitical transformations which are connected with the allotment of Poland on it; cleared up the reasons, the works and the results of gradual elimination of Vasylian publishing centres.

Keywords: the Uniat Church, the rank of Saint Vasylyi the Great, Vasylian printing houses, divine literature, censorship, Pochaiv-Vasylian publishing house.

Я. Стоцький* (м. Тернопіль)

УДК 94 (477.83)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО: ВІД ДОБРОМИЛЬСЬКОЇ РЕФОРМИ ДО НАШИХ ДНІВ

Важливе місце - не тільки в церковному житті, але й в суспільному – займало й займає чернецтво. Його глибинну роль для розбудови тоді ще Унійної Церкви (З'єднаної Церкви) майже одразу після Берестейської унії зрозумів майбутній митрополит цієї Церкви Йосиф Велямин Рутський (1613-1637 рр.), який у першій чверті XVIII століття розрізнене (нецентралізоване) українське і білоруське чернецтво зреформував в один централізований Чин св. Василя Великого. Чин зайняв провідне місце як у церковній розбудові греко-католицизму, так і в суспільному житті українців і білорусів.

Але бездержавність українців, вплив на їхню долю держав-поневоловачів призвела до поступового занепаду церковного і монастирського життя. Останнє впродовж двадцяти двох років виправляла і відроджувала Добромільська реформа. На життя Галицької провінції ЧСВВ випали трансформаційні фази падінь і злетів. Особливо вони відчутні в XX столітті у Галицькому регіоні України де відбувалися зміни окупаційних режимів (австро-угорського, польського, німецького, більшовицько-радянського), етнічні й конфесійні трансформації, які повсякчас супроводжувалися людськими жертвами і матеріальними втратами. Цього не могли не уникнути й монахи василіяни Галицької провінції. В роки свого розквіту, як і в теперішній час, Чин зростає і числом ченців, і кількістю монастирів та резиденцій не тільки на території провінції, але й за її межами. В українському

---

* Стоцький Я.В. – доктор історичних наук, професор кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету ім. І.Пулюя.

територіальному контексті він суттєво динамізував розвиток Греко-Католицької Церкви дуїнастирською працею не тільки в монастирських храмах, але й у парафіяльних, запровадив і поширив молебні Марійські та до Серця Христового, засновував нові церковні товариства (Апостольство молитви і Марійські товариства), які піднімали практичну релігійність мирян, використовуючи для цього сотні місій і тисячі реколекцій, широко розвинув релігійну видавничу діяльність просвітницького й науково-освітнього напрямку, розбудовував і вів освітні навчальні заклади від початкових шкіл до колегіумів, гімназій, семінарій і навіть початкових теологічно-філософських курсів університетів, постійно дбав й про національно-патріотичне виховання українців. Ці перелічені аспекти актуальні і дієві для ЧСВВ й в наші дні. Василіянський Чин не є замонастирським, не замкнутим на своїх внутрішніх проблемах, а бере активну участь в розбудові як українського греко-католицизму, так і національної свідомості українського суспільства.

Дослідження цієї проблеми знайшло висвітлення як в закордонних, так і в українських науковців. Зокрема тут можна назвати таких дослідників, як Хотковський В., Гіщинський Я., Яцковський Г., Підлипчак-Маєрович М., Стриєвський Ч., Боцюрків Б., Ваврик М., Каровець М., Лукань Р., Назарко І., Патрило І., Підручний П., Васіляускеме А., Романик Й., Гайковський М., Паславський І., Колодний А., Яроцький П., Шкраб'юк П. та інші, які у своїх працях акцентують увагу на всій палітрі внутрішньої і зовнішньої життєдіяльності василіян і зокрема на трансформаційних процесах, пов'язаних із Чином не тільки в минулій історії, але й у сучасній Україні.

Тема дослідження також висвітлює компаративістику статистичних даних і трансформацій Провінції оо. Василіян Найсвятішого Спасителя в Україні за останні тринадцять років, а також зміни в назві Чину, які ще широко не введені в релігієзнавчу історіографію або є новими для неї. Водночас **тема далеко не вичерпана**, оскільки у провінції відбуваються внутрішні трансформації, пов'язані із групою колишніх василіян, т. зв. "єпископів-самосвятців", які проголосили утворення ними нової гілки Чину під назвою "Чин св. Василя Великого – реформований", а також заснували Українську Правовірну Греко-Католицьку Церкву, що направлено на розкол українського греко-католицизму. Цей аспект – окреме ґрунтовне дослідження, природою якого займаються фахівці-науковці Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. Та, виходячи із авторської теми, слід відзначити, що досліджувана нами **актуальна проблема крізь призму ретроспективи і сьогодення визначає мету і завдання статті**, які зводяться до необхідності з'ясування причин, ходу, форм та наслідків трансформаційних процесів у Василіянському Чині наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХІ ст. із врахуванням несприятливих впливів на них чужоземних внутрішніх і зовнішніх факторів через стійку і глибоку національно-патріотичну свідомість василіян і українського греко-католицизму.

Основний зміст статті. Внаслідок йосифінських “реформ” Галицька провінція отців Василіян опинилася в абсолютному занепаді. Катастрофічно зменшувалася кількість ченців, а з тих, які були на 1882 рік, третина мала літній вік і фактично була вже неспроможна до священничої діяльності. Одночасно майже не траплялося нових покликань. У монастирях не було дисципліни, духовні вправи не проводили: не було реколекцій, місій, монахи тільки 1–3 рази в рік приступали до св. сповіді та св. причастя, не забезпечували належного духовного вишколу. Зрештою, такий стан був характерний для всього галицького духовенства. Тому для зміцнення Греко-Католицької Церкви потрібно було зреформувати галицьке духовенство, насамперед Василіянський Чин, треба було впровадити інтенсивні реколекції та реформувати семінарії і теологічні студії.

Оскільки до цього періоду, останньої чверті ХІХ ст., інші провінції Василіянського Чину російський царизм ліквідував, реформа Чину безпосередньо стосувалася тільки василіян Галицької провінції.

Із метою отримання детальної інформації про становище василіянських монастирів у Галичині Конгрегація Пропаганди 19 липня 1881 р. доручила митрополитові Греко-Католицької Церкви Й. Сембратовичеві провести у Галичині візитацію всіх монастирів, в процесі котрої митрополит із 24 до 28 вересня 1881 року також відвідав монастир св. Хреста в Бучачі. Тоді ж звіт про стан монастирів і свої пропозиції щодо їхньої реформи надіслав до Конгрегації Пропаганди і до папи Льва ХІІІ протоігумен Галицької провінції о. К. Сарніцький – головний ініціатор реформи. Для накреслення оновлених пунктів відновлення Василіянського Чину папа Лев ХІІІ викликав у лютому 1882 року до Риму єзуїтського провінціала о. Г. Яцковського, котрому радив, щоб реформу починати якнайшвидше і надати Чині контемплативно-аскетичного характеру [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – Рим, 1992. – Т. 48. – С. 320].

Відтак на основі отриманих інформацій та рішення Конгрегації Кардиналів папа Лев ХІІІ 12 травня 1882 року видав Апостольський лист “*Singulare Praesidium*”, в якому накреслено основні пункти реформи Василіянського Чину, котру вирішено почати з Галицької провінції.

У цьому листі дано такі розпорядження: реформу мають провести отці Єзуїти, котрим для цього передали в тимчасове користування Добромильський монастир; впровадження одного новіціату на всю Галичину; виховання новиків на духовних засадах св. Василія, св. Йосафата та митрополита Й. Рутського; підготування отцями Єзуїтами нових правил в дусі св. Василія; у перспективі вихід василіян із-під юрисдикції єпископів та митрополита і пряме їх підпорядкування Апостольському Престолу [Там само. – С. 321].

Цим листом було розпочато велику реформу Василіянського Чину і цим самим не тільки врятовано Чин від занепаду, а й піднесено його на світлу вершину тих завдань, що завжди стояли перед ним – служіння З’єднаній Церкві та українському народові.

У Галичині в перші роки Добромильської реформи пройшли хвилі протестів проти неї. Галицьке суспільство і духовенство обряд ставили вище від віри, бо їх

дражнив факт того, що реформу Чину Василян проводили єзуїти. І це відразу ж викликало велику реакцію в галицькому українсько-московському середовищі, котре в отцях-єзуїтах бачило не католиків, а насамперед полонізаторів. Хибність цих т. зв. “обрядовців” переконливо показали наступні десятиліття, коли Чин зайняв своє гідне місце не тільки в лоні УГКЦ, а й в українському суспільстві взагалі, особливо – десятиліття катакомбного періоду УГКЦ, в котрому василіяни правдиво здали екзамен на вірність З’єднаній Церкві та українському народові.

Офіційно реформа вступила в дію 15 червня 1882 року – в день передачі Добромильського монастиря єзуїтам. Протоігумен василіян о. Сарніцький і добромильський ігумен о. Ю. Телішевський передали цей монастир провінціалові єзуїтів о. Г. Яцковському і настоятелю й магістрові новиків о. К. Щепковському – вихованцеві бучацьких василіян.

Новіціят у Добромилі відкрито 15 вересня 1882 року. Перед василіянами був вибір: або почати реформу, відбуваючи цей новіціят під проводом отців-єзуїтів, або ж залишитися в давньому способі життя, що більшість з них й зробила [Там само. – С. 325]. Першими новиками в новореформованому Чині були: бр. Віссаріон Кулик, бр. Володимир Стех і бр. Теодозій Куницький – вони стали ніби “зародком нового Чину” [Каровець М. Велика реформа чина св. Василя Великого 1882 р.. – Жовква – Львів, 1933-1938. – Частина друга. – С. 197]. Через два роки, в 1884-у, на новіціяті в Добромильському монастирі було вже 40 василіян [Jackowski H. Bazylianie i reforma Dobromilska / odbitka «Pregladu Powszechnego / . – Kraków, 1884. – С. 22]. Після закінчення піврічної кандидатури і року та шести тижнів новіціяту клирики складали перші обіти і навчалися далі: рік риторики (для тих, які мали середню освіту), два роки філософії і два, а згодом три й навіть чотири (як коли) років теології [Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата. – С. 329].

У тому ж 1884 році Добромильську реформу почав перший монастир – монастир св. Онуфрія у Лаврові. Згодом прилучилися й інші “старі” василіянські монастирі: в 1886–1887 роках – св. Онуфрія у Львові, 1888 році – св. Юрія у Кристинополі, 1891 – Різдва Матері Божої у Жовкві та св. Миколая у Крехові (котрий був прилучений до Жовкви і тільки з 1897 року став самостійним), 1893 – св. Хреста у Бучачі та св. Івана Хрестителя в Улашківцях, у 1895 році – св. Петра і Павла в Михайлівці [Там само. – С. 332-335]. Таким чином, новозреформований Василянський Чин на 1896 рік мав 8 монастирів і 128 ченців, із них: 36 ієромонахів, 51 клирик, 41 брат [Catalogus Ordinis S. Basilii Magni. Reformationis Dobromilensis. Sub Regimine PP. Soc. Jesu., anno, 1896. – Zolkiviae, 1896. – С. 19]. Із кожним роком Чин невпинно зростав як числом ченців, так і кількістю монастирів, що до нього вступали, і діяльність Чину поширилася вже не тільки в Галичині, а й на місцях за межами Галичини.

Бачачи, що посаджене дерево реформи прийнялось і чудово розквітло, 18 квітня 1904 року Конгрегація Пропаганди вирішила, звільнивши єзуїтів із проводу Василянським Чиним, передати його василіянам, котрих єзуїти за 22 роки відновили й гідно приготували до цього завдання. З її подачі папа Пій Х 12 липня 1904 року затвердив Управу Чину, котра складалася тільки із василіян, яких

очолював протоігумен о. П. Філяс. Отже, за цим розпорядженням і вказівками Конгрегації останній єзуїтський протоігумен о. П. Бапст склав свій обов'язок 10 вересня 1904 року проконсульторові о. Є. Маліцькому, оскільки новообраний протоігумен о. П. Філяс у цей час перебував на місії в Канаді [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – С. 342]. За весь час Добромильської реформи (1882–1904 рр.) на благо Василіянського Чину трудилися 47 ченців-єзуїтів, із них понад тридцять священників [Там само. – С. 343]. Василіянський Чин досі зберігає в своїй пам'яті глибоку вдячність за братську руку допомоги відданих реформі отців і братів Єзуїтів. Отож, на 1905 рік Чин нараховував 14 монастирів, у т. ч. монастир в Америці та колегію в Римі, й мав уже 195 ченців: 70 ієромонахів, 46 клириків, 79 братів [Catalogus Ordinis S. Basilii Magni anno MCMV et MCMVI. – Zovkva, 1905. – С. 27].

Нові василіяни не тільки вчилися самі, а й виховували і навчали молодших клириків. І вже з перших років Добромильської реформи активізували свою діяльність, надаючи нового імпульсу в релігійному житті Чину і Греко-Католицької Церкви. Вони розгорнули працю в церковних товариствах, започаткували травневі Марійські набоженства до Пресвятої Богородиці, провели до 1905 року понад 200 місій для народу і стільки ж циклів реколекцій для священників, семінаристів, студентів [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – С. 337], таким чином піднімаючи греко-католицький дух серед галицького суспільства і духовенства. Крім того, василіяни завжди приділяли велику увагу друкованому слову. Тому в 1895 році при монастирі в Жовкві заснували друкарню, котра випускала корисні релігійні видання для народу. Згодом василіяни почали випускати два дуже популярні періодичні видання: з 1897 року місячник “Місіонар”, а з 1901 – щорічний “Календар Місіонаря”. Відтак Добромильська реформа стала немовби цілющим бальзамом на рану Василіянського Чину.

На 1904 рік ще не були прилучені: тільки три монастирі в Гошові, Золочеві та Погоні. У них служили тільки 8 ієромонахів. Та в 1911 році ці монастирі приєдналися до Галицької провінції, а в 1913 році було відкрито новий монастир у Перемишлі [Там само. – С. 347]. М. Ваврик у своєму “Нарисі розвитку...” на с. 65 зазначив, що “молоді василіяни в 1913 р. обняли Золочів по давніх отцях, та в грудні 1911 р. започаткували працю в новій Перемиській резиденції” [Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII-XX ст. Топографічно-статистична розвідка. – Рим, 1979. – С. 65].

Отож, напередодні Першої світової війни Галицька провінція оо. Василіян мала 16 монастирів і 2 заморські місії, налічуючи 234 монахи: 88 ієромонахів, 61 клирика і 85 братів [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – С. 347]. Таку ж загальну кількість подав і о. М. Ваврик у згаданій праці.

Воєнне лихоліття 1914–1920 рр. стало гірким і для Чину. Окупаційні війська знищували монастирі, а ченців інтернували. Так, майже 40 ченців із Крехова і Жовкви польська влада інтернувала до Домб'ю біля Кракова, а їхні монастирі були пограбовані. Деякі монахи потрапили в російський полон і були вивезені на заслання в Сибір – така доля спіткала монахів Михайлівки, Улашківців. Усього в

Сибір царські окупанти вивезли біля 26 ченців, не всі з них звідти повернулися живими [Там само. – С. 347-350].

У 1920 р. Галицька провінція нараховувала лише 183 ченці: 88 ієромонахів, 27 клириків і 68 братів [Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Congregationis Ruthenae SS. Salvatoris in annum MCMXX. – Zovkva, 1920. – С. 23]. Таким чином, кількість ченців наприкінці війни була на 51 монаха меншою, ніж до війни. Але кількість ієромонахів залишилася така сама, “бо врятувалися останні річники богословів, які змогли висвятитися” [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – С. 351].

Проте Чин швидко відновив свій передвоєнний стан і набрав нового росту. Вже у 1925 році нараховував 305 ченців: 106 священників, 100 клириків, 99 братів [Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Provinciae SS. Salvatoris ineunteanno MCMXXV. – Zovkva, 1925. – С. 30]. 24 червня – 1 липня 1931 року в Добромільському монастирі відбулася перша після Добромільської реформи Генеральна капітула. На цій капітулі вибрано архімандритом о. Діонісія Ткачука і його консульторів. Новообрану Генеральну курію Апостольський Престол затвердив 14 липня того ж року своїм декретом і благословенням папи Пія XI. Незабаром Чин поділився на наступні провінції та місто-провінції: Бразильську місто-провінцію (1931 р.), Американсько-Канадську провінцію (1932 р.), Закарпатську провінцію (1932 р.), до котрої увійшли монастирі в Румунії, Угорщині та Югославії. Своє звичне і заслужене місце зайняла найчисельніша Галицька провінція, котра на час поділу нараховувала 17 монастирів і 322 ченці. Решта, 8 монастирів, 5 резиденцій і 143 ченці, склали згадані провінції та місто-провінції [Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата. – С. 357].

Роль василіян у служінні Греко-Католицькій Церкві в цей період була дуже значною. Душпастирська праця василіян охоплювала не тільки монастирські церкви та біля 10 парафій із дочірніми церквами, а й велику допоміжну працю в сусідніх парафіяльних церквах. Василіяни запровадили, а згодом поширили на всю Галичину, набоженства: молебні Марійські та до Серця Христового; заснували нові церковні товариства: Апостольство молитви і Марійські товариства, котрі поділялися на Марійські дружини й на Марійські гуртки, які дуже позитивно впливали на духовну правдиву поставу мирян. Цьому допомагали місії і реколекції, котрі не тільки піднімали релігійний дух віруючих, а й поборювали такий моральний недолік, як пияцтво або інші прояви моральної деградації, особливо в галицьких селах. Деякі дані (приблизні) свідчать, що за останніх 50 років (до 1939 р.) василіяни провели майже 500 всенародних місій та біля 3000 реколекцій [Там само. – С. 366]. Набула широкого розвитку звично релігійна видавнича діяльність василіян, але не тільки просвітницького, а й науково-освітнього напрямку.

Для статистичного порівняння: в 1936 році Галицька провінція оо. Василіян мала 20 монастирів і 365 ченців: 112 священників, 113 клириків і 140 братів; тоді ж студити мали 6 монастирів і 164 ченці: 14 священників, 15 клириків та 135 братів, а редemptористи мали 4 монастирі й 72 ченці: 25 священників, 15 клириків і 32 брати [Stryjewski Cz. Zakony. – Warszawa, 1961. – С. 102].

Наприкінці 1938 року Галицька провінція нараховувала 378 ченців: 123 ієромонахи, 104 клирики, 151 брат, а весь Василянський Чин мав 652 ченці: 205 священників, 192 клирики і 254 брати [Catalogus Ordinis Basiliani Sancti Josaphat Provinciae Haliciensis SS.Salvatoris ineunte anno, 1939. – Zovkva, 1939. – С. 29].

Події Другої світової війни, а після її закінчення комуністично-атеїстична гегемонія в Центрально-Східній Європі суттєво вплинули на життя та діяльність Василянського Чину на цій геотериторії, не кажучи вже про незаздрісну долю василіян у кордонах Радянського Союзу.

Для порівняння Галицька провінція у 1944 році налічувала 17 монастирів, 66 ієромонахів, 78 братів, 17 клириків, усього: 161 чернець, тобто її чисельність порівняно з 1938 роком зменшилася на 217 монахів.

Галицька провінція офіційно проіснувала до рішень т. зв. Львівського собору 1946 року, який організував репресивний сталінський режим, заборонивши легальну діяльність Української Греко-Католицької Церкви в СРСР, хоча Гошівському монастиреві вдалось утриматися до 1951 року. Приблизно до цього часу втрималися монастирі в Добромилі, Крехові й Лаврові. Подібна доля спіткала греко-католиків і Василянський Чин у державах-сателітах Радянського Союзу.

Румунську провінцію св. Йосафата, утворену 1936 року з півсотнею ченців, у 1948 році прокомуністична влада заборонила. Мадярську (Угорську) провінцію св. Стефана з 25 ченцями уряд розпустив 1950 року, а її майно передали у державну власність. Чехо-Словацька провінція св. Кирила і Методія, утворена 1948 року на базі трьох монастирів із 28 ченцями, в 1950 році під тиском комуністичної влади перестала діяти. Засновану 1932 року, Закарпатську провінцію св. Миколая, яка на 1939 рік нараховувала 101 ченця, в 1947 році більшовицька влада ліквідувала. Переважна більшість монахів була репресована у місцевих в'язницях, а згодом вивезена в Сибірсько-Казахстанські табори НКВС або на спецпоселення, інші знайшли притулок у своїх рідних і ставали до світської праці. І перші, й другі не забували свого основного призначення а, переживши сталінські часи, нелегально відновлювали чернече життя.

Не всі повернулися з таборів та заслань і вже дуже мало залишилося таких, які дочекалися виходу УГКЦ з підпілля.

Статистика свідчить, що в Галицькій провінції було заарештовано 89 ченців, із них: 15 загинуло у в'язницях, таборах, на засланні; в Закарпатській провінції заарештовано 9 ченців; у Чехо-Словацькій – 22; в Румунській – 18, із них один загинув; в Югославії 2 ченці розстріляні в 1945 р. Усього було заарештовано 140 ієромонахів і братів, 18 із котрих загинули [Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата. – С. 606-617].

Та все ж у 1946–1989 рр. Василянський Чин не загинув. Зрозуміло, що він зберіг свої осідки і розвинувся найкраще в тих краях, куди не досягала рука репресивної Москви. Це стосується: Канадської провінції Пресвятого Серця Христового, утвореної 23 липня 1948 року із числом 98 ченців. Перші василіяни ступили на канадську землю ще в 1902 році; Американської провінції Успіння Божої Матері, утвореної цього ж дня з числом 57 ченців. Перші місії василіян у

США також припадали на початок ХХ ст.; Бразильської провінції св. Йосафата, заснованої 1948 року з числом 47 ченців, а перші василіянські місії в Бразилії сягають 1897 року; Аргентинської місто-провінції, створеної 1948 року з числом 12 ченців, загалом місії в Аргентині василіяни почали в 1908 р. У Польщі вдалося зберегтися утвореній 1946 року із числом 18 ченців Василіянській делегатурі, яка діяла впродовж усього відрізка комуністичного правління. Зберегла себе і заслужила на велику повагу Генеральна курія ЧСВВ у Римі, перенесена туди 1932 року. Бо незаперечним є її безцінний вклад у розвиток як Чину св. Василя, так і Української Греко-Католицької Церкви. Зрештою, ці святі поняття – нерозривні.

За майже півстоліття московсько-комуністичні окупанти Західної України загнали василіян Галицької провінції в небезпечні катакомби разом із підпільною УГКЦ. Усвідомлюючи своє покликання, василіяни навіть у таких складних умовах продовжували чернече життя. Чин не припинив свого існування, а постійно шукав, плекав, навчав нові покликання і поволі поповнювався ними.

За приблизними даними, в Західній Україні у 1960–1970 роках проживало біля 50 василіян, котрі в 1980-х роках значно поповнилися новими покликаннями. Тому, коли в листопаді 1989 року УГКЦ вийшла з підпілля, з нею вийшло 92 ченці ЧССВ, котрі діяли в катакомбах переважно у західних областях України [Архів Інституту Історії Церкви (далі – АІЦ). – Ф. 1. – Спр. 441.]. Протоігуменами Галицької провінції василіян у підпіллі були: о. В. Градюк до 1961 року, о. П. Борис – до 1972, о. Д. Богун – до 1987, о. В. Мендрунь – до 1996 року; на долю останнього, як бачимо, випало керувати провінцією в останні роки підпілля УГКЦ та розбудовувати Галицьку провінцію в перші роки легалізації.

Із виходом із підпілля почався період структурного відновлення Чину не тільки в Західній Україні, а й його поширення на всю Україну. Та насамперед це був період повернення своїх колишніх монастирів і храмів. Переважна більшість монастирів була майже знищена й потребувала капітального ремонту та реставрації, а також фінансової допомоги як держави, так і добровільного ктиторства.

Заслуговує на окреме вивчення аналіз використання в 1946–1989 рр. монастирських комплексів. Але є дослідження того, як використовували в цей період монастирі разом із замками. Дані такі: під музеї – 18,6%, заклади відпочинку і туризму – 4,2%, культосвітні установи – 6,4%, навчальні заклади – 7,7%, санаторії та лікарні – 4,9%, інтернати для перестарілих – 2,1%, спортивні споруди – 0,7%, проектні організації – 1,4%, виробничі підприємства – 4,9%, виправно-трудова колонія – 2,1%, військові частини – 1,4%, діючі монастирі – 4,2%, склади – 2,1%, незайняті – 39,5% [Лесик О. Замки та монастирі України. – Львів, 1997. – С. 110].

Поступ у поверненні монастирів їхнім законним господарям був позитивним. Усі василіянські монастирі передані у власність василіянам Галицької провінції. Вже на 1994 рік Чину було повернуто 15 монастирів повністю і 5 частково. Того ж року Галицька Провінція Найсвятішого Спасителя нараховувала 65 ієромонахів, 98 братів, 36 новиків, 55 кандидатів і 57 студентів [АІЦ. – Ф. 1. – Спр. 441.]. На виході УГКЦ з підпілля василіяни Галичини успадкували свою назву, котру мали на 1946 рік і якою користувалися в підпіллі. Але 30 жовтня 1991 року Постановою Ради в

справах релігій при Кабінеті Міністрів України (протокол № 9) Галицька провінція оо. Василян Найсвятішого Спасителя за поданням протоігуменату провінції та з погодженням протоархімандрита Чину св. Василя Великого о. І. Патрила і Блаженнішого Верховного Архієпископа УГКЦ кардинала Мирослава Івана Любачівського була перейменована в Провінцію оо. Василян Найсвятішого Спасителя в Україні. 23 грудня 1994 року ця назва отримала нотаріальне офіційне підтвердження з Риму. Зміна назви дає провінції змогу поширити своє служіння на всі простори України, тобто вийти за регіональні межі Галичини. А це і перспективно, і, водночас, зобов'язує.

*Кількість монастирів і ченців Провінції оо. Василян
Найсвятішого Спасителя в Україні за станом на 01. 01. 1997 р.
Монастирі в межах провінції*

№ за/п	Місцевість	Назва	Єпархія	Ієромонахи	Брати
1	2	3	4	5	6
1	Львів	св. Онуфрія	Львівська архієпархія	10	4
2	Крехів	св. Миколая		5	8
3	Золочів	Преображення ГНІХ		6	4
4	Жовква	Різдва Христового		3	3
5	Брюховичі	св. Йосифа		1	2
6	Івано-Франківськ	Царя Христа	Івано-Франківська	4	2
7	Гошів	Преображення ГНІХ		3	1
8	Погоня	Успення Матері Божої		-	-
9	Дрогобич	св. Петра і Павла	Самбірсько-Дрогобицька	3	-
10	Лаврів	св. Онуфрія		1	2
11	Доброміль	св. Онуфрія		2	-
12	Буково	св. Йосафата		-	-
13	Червоноград	св. Юрія	Зборівська	4	4
14	Підгірці	Благовіщення Пресвятої Богородиці		2	3
15	Краснопуща	св. Івана Хрестителя		1	1
16	Бучач	Чесного Хреста Господнього	Тернопільська	4	4

17	Улашківці	Різдва Матері Божої		1	1
18	Струсів	св. Миколая		-	-
19	Малий Березний	св. Миколая	Мукачівська	3	2
20	Бороняво	Благовіщення Пресвятої Богородиці		2	-
21	Імстичево	св. Михайла		1	1
22	Кам'янець-Подільський	св. Трійці	Київсько-Вишгородський екзархат	-	2
Всього:		22		56	41

Монастирі за межами України, котрі підпорядковані Провінції оо. Василіян Найсвятішого Спасителя [Каталог оо. Василіян провінції Найсвятішого Спасителя в Україні]

1	2	3	4	5	6
23	Вільнюс (Литва)	Пресвятої Трійці		1	1
24	Рим		Генеральна Курія	3	2
25	Варшава		Польська місто-провінція	-	2
Всього:		3		4	5
<i>Місійні станції</i>					
1	с. Званівка Донецької обл.		Київсько-Вишгородський екзархат	2	-
2	с. Покотилівка Харківської обл.			1	1
3	Херсон			1	1
4	Бар Вінницької обл.			1	-
5	Володимир-Волинський			1	-
6	Луцьк			-	1
7	с. Дністрик Дубовий	Серця Христового	Самбірсько-Дрогобицька	1	1
Всього:		7		7	4

Разом:	32	67	50
---------------	-----------	-----------	-----------

Провінція у 1997 році мала два новіціяти: Крехів – 48 новиків і 30 кандидатів, Малий Березний – 7 новиків і 9 кандидатів. Навчання – студенти: Золочів, семінарія ЧСВВ – 23; Львів, Львівська Богословська Академія – 2; Рим, різні університети – 9; Варшава, Папський відділ католицької теології – 28; Перемишль, Перемишльська католицька семінарія – 4; Загреб (Хорватія), Колегія Товариства Ісусового – 7; Глен Кова (США), Богословські студії – 2; Прудентополь (Бразилія), семінарія ЧСВВ – 2.

Отож, Провінція оо. Василян Найсвятішого Спасителя в Україні на 1 січня 1997 року нараховувала: 70 ієромонахів (із тими, які на новіціяті й на студіях у семінаріях та університетах), 5 дияконів, 53 брати, 73 студенти, 53 новики, 41 кандидата на новіціяті. Всього – 295 членів.

Протоігуменами Провінції оо. Василян Найсвятішого Спасителя в Україні після о. Василя Мендруня були: о. Віктор Батіг (1996–1997 рр.), о. Теодозій Янків (1997–2000 рр.), о. Йосиф Будаї (2000–2004 рр.), о. Григорій Гриньків (2004–2007 рр.), о. Йоанікій Чверенчук (від 2007 р. досі). Протоархімандритом-генералом ЧСВВ (на час написання статті – 2010 р.) є о. Василь Ковбич.

Кількість монастирів і ченців Провінції оо. Василян Найсвятішого Спасителя в Україні (у т. ч. єпископів) за станом на 01. 01. 2010 р.

Монастирі в межах провінції (у дужках – кількість студентів)

№	Монастирі й резиденції	Священ.	Диякони	Брати	Новики	Канд.	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8
	Єпископи	1					1
	Апост. адміністратор	1					1
1	Бар, резиденція	3					3
2	Брюховичі, монастир	10 (1)	3 (2)	42 (37)			55 (40)
3	Бучач, монастир	5	2	2			9
4	Струсів, резиденція	–	–	–	–	–	–
5	Вільнюс, монастир	3		1 (1)			4 (1)
6	Володимир-Вол., резид.	2	1				3
7	Гошів, монастир	8		2			10
8	Дземброня, монастир	2		1			3
9	Доброміль, монастир	2					2
10	Дрогобич,	6		1			7

	монастир						
11	Жовква, монастир	6	1	2			9
12	Званівка, резиденція	3		1			4
13	Золочів, монастир	6	1	1			8
14	Івано- Франківськ, мон.	6		1			7
15	Кам'янець-Под., резид.	1					1
16	Київ, монастир	5		3			8
17	Краснопуща, монастир	–	–	–	–	–	–
18	Крехів, монастир	6	1	10	15	10	42
19	Лаврів, монастир	4					4
20	Луганськ, станція	1					1
21	Луцьк, монастир	4		1			5
22	Львів, монастир	12	1	9			22
23	Львів, храм св. Андрія	8		1		(1)	9
24	Підгірці, монастир	2		2			4
25	Погоня, монастир	2					2
26	Покотилівка, параф.	3					3
27	Улашківці, монастир	2		2			4
28	Херсон, резиденція	2	1				3
29	Червоноград, монастир	5		1			6
Всього у межах провінції:		121 (1)	11 (2)	83 (38)	15	10	240 (41)

*Кількість ченців за межами провінції
(у дужках – кількість студентів) [Там само]*

№	Місце розташування	Священ.	Диякони	Брати	Разом
1	Закарпаття (Україна)	1		2	3
2	Рим (Італія)	13 (9)	1	1	15 (9)
3	Едмонтон (Канада)	1 (1)		3 (3)	4 (4)
4	Вінніпег (Канада)	1			1
5	Варшава (Польща)	2 (2)			2 (2)
6	Париж (Франція)	1 (1)			1 (1)
7	США	1			1
8	Кула (Сербія)	1			1
9	Лісабон (Португалія)	3			3
	Канада			1	1
Всього:		24 (13)	1	7 (3)	32 (16)

Якщо порівняти наведені статистичні дані провінції на 2010 рік із даними на 1997 р., то видно, що чисельність членів провінції за 13 років зменшилася на 23 особи. Найбільше зменшення – серед кандидатів (41 у 1997 р.; 10 у 2010 р.), новиків (відповідно, до 53 і 15), студентів (73 і 57). Отже, протоігуменату провінції необхідно звернути увагу на ефективніші методи залучення в чернечу спільноту нових покликаних і, водночас, не випускати з поля зору освітньо-навчальний напрямок. Але спостерігається й позитивний бік зазначеного порівняння: так, якщо у 1997 р. провінція налічувала 70 ієромонахів, то в 2010 р. їх було вже 145, братів, відповідно, 53 і 90, дияконів 5 і 12. Це свідчить про подвійне збільшення за 13 років висвячених братів і є наявність резерву для нових свячень, але перехідна ступінь диякона не є значною. Напевно, це пов'язано з прискіпливішим із боку протоігумена провінції добором кандидатів братів на свячення. З цього міркування можна припустити, що протоігуменат провінції вже акцентує увагу не на кількість ієромонахів і дияконів, а на якість ченців, які мають відродити високий рівень освіченості Чину. Необхідно зазначити, що за цих 13 років чисельність монастирів і резиденцій у межах провінції залишається стабільною, хоча в лютому 2009 р. була відновлена Закарпатська провінція св. Миколая й відбулася трансформація: всі, хто з Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні був на Закарпатті, повернулися в Галицький регіон, і – навпаки.

У 2001 році Василіянський Чин нараховував майже 650 монахів у всьому світі [Добротильська реформа і відродження Української Церкви: доповіді та матеріали учасників Міжнародної наукової конференції, присвяченої 120-літній річниці початку Добротильської реформи Василіянського Чину Св. Йосафата і 100-літній річниці перенесення василіянського новіціату з Добротилья у Крехів. – Л.: Місіонер, 2003. – С. 35]. Центральним керівним органом є Генеральна курія Чину св. Василя Великого з осідком у Римі. Їй підпорядковані провінції ЧСВВ усього світу. До Чину св. Василя Великого у 2010 році належало 8 провінцій, 2 віце-провінції, 1

делегатура. Кожна з цих структур налічує кілька монастирів і резиденцій. Наприклад, в Англії, Італії, Німеччині, Сербії і Чорногорії є по одному монастиреві, у Чехії – 2, в Аргентині – 3, у Польщі й Румунії – по 4, в Угорщині – 5, у Словаччині – 6, в США – 7, у Канаді – 10, у Бразилії – 16, а в Україні – 21 монастир і 8 резиденцій [Там само. – С. 39]. Таким чином, нині Чин св. Василя Великого має 82 монастирі і 8 резиденцій та приблизно 700 монахів.

6 липня 2009 року протоархімандрит Чину св. Василя Великого о. Василій Ковбич передав до Конгрегації для Східних Церков новий “Статут Василянського Чину св. Йосафата”. Із цього випливає, що назва Чину змінилася. Згаданий Статут остаточно відредаговано на Генеральній капітулі Чину в 2008 р. Конгрегація для Східних Церков Апостольської Столиці розглянула цей Статут, додавши деякі свої зауваження та виправлення. А 18 липня 2009 року вона повернула Статут (лист протоколу № 70/2004) зі звісткою: “Ця Конгрегація, omnibus bene perpensis (добре все зваживши), затверджує текст як офіційну версію ad septennium (на сім років). Генеральна виборча капітула 2016 року вирішить про можливі зміни або про остаточне затвердження” [Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія – правила – статут – додатки. – Жовква, 2010. – С. 6].

Декрет про освоєння та застосування нового Статуту Василянського Чину св. Йосафата, котрий видав у Римі 19 січня 2010 року протоархімандрит ЧСВВ о. Василій Ковбич зобов’язував: “Щоб кожен Протоігумен вжив усіх необхідних заходів для того, щоб до 31 березня 2010 року кожен окремий чернець, що йому підпорядкований, здобув ґрунтовне знання зобов’язуючого Статуту... Самі Протоігумени повинні дати відповідні розпорядження Вчителям новиків, щоб включити Статут, який став чинним, до програм виховання, щоб, таким чином, новики добре зрозуміли і прийняли, в духовному та буквальному вимірі, усе, що приписане Статутом” [Там само. – С. 7-8].

Отже, як випливає з нового Статуту Василянського Чину св. Йосафата, а, власне, зі Вступних правил: офіційна назва Чину – “Василянський Чин Святого Йосафата” (*Ordo Basilianus Sancti Josaphat*), традиційна – “Чин святого Василя Великого”, також вживають назву – “Отці Василяни”. У цивільному вжитку можна застосовувати будь-яку з цих трьох назв, але офіційною аббревіатурою Чину залишається – ЧСВВ [Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія – правила – статут – додатки. – Жовква, 2010. – С. 97]. Водночас, Василянський Чин св. Йосафата, будучи чоловічим, клирицьким і папського права, належить до візантійської традиції та присутній у різних Церквах свого права [Там само. – С. 98].

Із дослідження випливає, що за останні сто двадцять п’ять років Чин св. Василя Великого пройшов дорогою як падіння, так і відродження. У 1780-1880-их роках під впливом т. зв. йосифінських реформ австрійського уряду та ліквідації російським царизмом Греко-Католицької Церкви і ЧСВВ на Правобережній Україні і в Білорусі василяни опинилися в занепаді. Із цього стану їх у складі Галицької провінції вивела Добромильська реформа (1882-1904), яка дала їм поштовх до ренесансу і розквіту в усій полівекторності монашого, церковного і суспільного життя. Воєнні 1914-1920 роки принесли Галицькій провінції ЧСВВ людські і

матеріальні втрати (десятки ченців окупаційними владами як Польщі, так і Росії були інтерновані, а монастирі знищувалися).

Друга хвиля відродження Галицької провінції оо. Василян наступила у міжвоєнний період: Чин відновив свій передвоєнний стан і набрав нового імпульсу до розквіту. Але так тривало до рішень т. зв. Львівського собору 1946 року, який був спланований і організований сталінським режимом і на якому було заборонено діяльність УГКЦ в СРСР. Василянський Чин перейшов в підпілля. Подібна доля спіткала василян у державах-сателітах СРСР. Майже всі василяни Галицької провінції були репресовані більшовицькою владою, і не всі із них повернулися живими із в'язниць і таборів НКВС. Але ті хто вижив продовжили підпільне служіння в структурі катакомбної УГКЦ і Чину.

Третя хвиля ренесансу Василянського чину Галицької провінції наступила у листопаді 1989 року, коли з дозволу радянської державної влади УГКЦ вийшла з підпілля. Цей період хоча й не без проблем, як свідчать останнім часом внутрішні трансформації у провінції триває й досі. Василянський Чин за своєю традицією динамічно включився не тільки у відновлення і роботу своїх структур і УГКЦ, але бере активну участь в багатогранному суспільному житті незалежної Української держави.

Анотації

У статті **Ярослава Стоцького “Трансформаційні процеси Чину св. Василя Великого: від Добромильської реформи до наших днів”** досліджуються періоди занепаду і розквіту Галицької провінції ЧСВВ із останньої чверті XIX ст. – до першого десятиліття XXI ст., на які вплинули: наслідки йосифінських реформ XVIII ст., ліквідація греко-католицизму і Василянського Чину російським царизмом у XIX ст. на Правобережній Україні, відродження Чину у ході Добромильської реформи, людські і матеріальні втрати провінції під час Першої світової війни, відновлення василянського життя у міжвоєнні роки, заборона комуністичним режимом діяльності УГКЦ в радянський період, ренесанс Галицької провінції оо. Василян наприкінці XX ст. – на початку XXI ст.

The article of **Yaroslav Stotskyi “Transformational Processes of Order of St. Vasylij the Great: from Dobromylska Reform till Present Days”** gives a close look on the period of decline and prosperity in Galicia Province of OSVG in late XIX c. early XX c.; a period which had much been influenced by the outcome of Josephne’s Reforms of XVIII, liquidation of Greek-Catholicism and Vasylian Order by Russian czarism in XIX c. on the right bank territory of Ukraine, revival of the Order due to Dobromylska reform, human and material expenditures during the World War I, reestablishment of vasylian activity between the war period, prohibition of the Ukrainian Greek-Catholic Church activity by the communist regime during the Soviet period, renaissance of Galicia Province in late XIX – early XXI cc.